

Дарина Бродецька

*студентка 1 курсу факультету історії,
права та публічного управління Житомирського державного
університету імені Івана Франка (о.п. «Середня освіта. Історія
та громадянська освіта»)
(науковий керівник; к.і.н. О.В. Маркевич)*

ПОЛІТИКА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Анотація. У статті аналізується еволюція політики історичної пам'яті в українсько-польських відносинах з початку 1990-х рр. до сьогодення. Розглядається вплив «важких питань» спільної історії, зокрема Волинської трагедії та розбіжностей в оцінці діяльності ОУН і УПА, на двосторонній міждержавний діалог.

Ключові слова: Волинська трагедія, комеморація, ОУН-УПА, українсько-польські відносини, історична пам'ять.

Daryna Brodetska

*1-st year student of the Faculty of History,
Law and Public Administration
of Zhytomyr Ivan Franko State University
(specialization «Secondary Education. History and Civic Education»)
(Supervisor: PhD in History O. V. Markevych)*

THE POLICY OF HISTORICAL MEMORY IN UKRAINIAN–POLISH RELATIONS

Abstract. The article analyzes the evolution of the policy of historical memory in Ukrainian–Polish relations from the early 1990s to the present. It examines the influence of the “difficult issues” of shared history, in particular the Volhynia tragedy and differences in the assessment of the activities of the OUN and the UPA, on bilateral interstate dialogue.

Keywords: Volhynia tragedy, commemoration, OUN–UPA, Ukrainian–Polish relations, historical memory.

Постановка проблеми. У сучасному дискурсі історична пам'ять є предметом публічних дискусій та дієвим політичним знаряддям, що безпосередньо впливає на міжнародні відносини. З огляду на те, що інтерпретація конфліктних сторінок спільного минулого системно переноситься на політичний діалог, комплексне вивчення механізмів та наслідків реалізації політики пам'яті обома державами становить актуальну наукову проблему.

Аналіз історіографії проблеми. У сучасній історіографії дослідження еволюції політики пам'яті від перших спроб інституційного примирення у 1990-х рр. до етапів конфронтації, висвітлено у працях Г. Касьянова [3], Є. Катажини [4] та С. Кульчицького [5]. Теоретико-методологічні причини розбіжностей у трактуванні спільного минулого аналізує Л. Зашкільняк [2]. Сучасні кризові явища в українсько-польському діалозі та потенційні шляхи їх подолання розкриваються в науковій розвідці С. Дегтярьова та Д. Струпінської [1].

Метою нашої статті є проаналізувати особливості політики історичної пам'яті в українсько-польських відносинах у роки відновлення незалежності України.

Виклад основного матеріалу. Питання історичної пам'яті в українсько-польських відносинах постає з середини 1990-х рр. за ініціативи переважно громадських організацій, що прагнули дійти порозуміння у відображенні «важких питань» спільної історії. Першою була Українсько-польська комісія експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії. Так, перше засідання комісії відбулося в 1993 р., останнє – в січні 2025 р. [5]. Як зазначає Леонід Зашкільняк, основними перешкодами для порозуміння в українсько-польській історії стали суб'єктивізм очевидців, політизація минулого та соціокультурна заангажованість дослідників, що можна подолати лише через відсторонений часом, ширший інтерпретативний підхід [2].

На межі ХХІ ст. вище політичне керівництво обох країн намагалося уникати конфліктів та дійти компромісного варіанту, зокрема через відкриття у 2005 р. польського військового меморіалу, місця поховання польських добровольців, які загинули 1918-1919 рр. – цвинтарю «Орлят» (за польською інтерпретацією «Цвинтар оборонців Львова») у Львові [3, с. 149-150]. Того ж року президенти Польщі А. Кваснєвський та України Л. Кучми оприлюднили спільну заяву щодо подій на Волині 1943 р., заявивши що обидва народи обрали шлях взаємного прощення та вшанування пам'яті жертв заради подолання минулих конфліктів [6].

Як зазначає Г. Касьянов, після 2005 р. Україна та Польща активізували формування національних ідентичностей через пошук «історичної правди», тривалий час зберігаючи політику примирення попри складні питання минулого. У 2006 р. президенти України та Польщі ініціювали відкриття меморіалу в с. Павлокома (Закерзоння), де 1-3 березня 1945 р. польська армія вчинила масове вбивство українського населення. Хоча гострі ініціативи щодо визнання подій на Волині геноцидом у 2008 р. спершу стримувалися на найвищому рівні, ситуація різко змінилася після офіційного вшанування лідерів ОУН та УПА, зокрема присвоєння президентом В. Ющенком звання Героя України Р. Шухевичу та С. Бандері. У підсумку це призвело до порушення дипломатичного балансу, радикалізації суспільних настроїв та повернення історичних дискусій у площину конфронтації [3, с. 150].

Річниця подій на Волині та Галичині 1943 р. у 2013 р. супроводжувалася прийняттям Сеймом Польщі постанови, відповідно до якої трагічні події були визнані «етнічною чисткою з ознаками геноциду». Після подій Революції гідності 2013-2014 рр. в українській політиці історичної пам'яті увага акцентувалася на поширенні знань щодо українського націоналізму та ролі ОУН-УПА,

що спричинило нові суперечності з польською стороною. Свідченням тому стала постанова 2015 р. українського парламенту про статус солдат УПА, а згодом у 2016 р. показ фільму «Волинь» польського режисера Войцеха Смажовського [4, с. 246-247].

Візит у 2019 р. президента В. Зеленського до Польщі на вшанування 80-ї річниці початку Другої світової війни став початком підписання декларації про стабілізацію гуманітарного діалогу. Практичним кроком стало часткове зняття мораторію 2017 р. на проведення пошуково-ексгумаційних робіт, зокрема в с. Пужники. У 2020 р. на сторіччя військового союзу УНР та Польщі лунали заклики інтелектуальних еліт до масштабних урочистостей, але українська сторона обмежилася формальним вшануванням пам'яті С. Петлюри, що продемонструвало певну неготовність України до рішучого розв'язання «конфліктів пам'яті».

Новий етап співпраці розпочався у 2022 р. з підписанням меморандуму між профільними міністерствами культури. Документ заклав юридичну основу для майбутніх ексгумацій та опіки за похованнями, хоча його повна імплементація відкладена на післявоєнний період. Проте вже у 2023-2024 рр. риторика знову загострилася. Польська сторона продовжує апелювати до необхідності засудження діяльності ОУН-УПА як умови євроінтеграції України. Натомість для української сторони пріоритетом залишається дзеркальна повага до національної пам'яті, зокрема відновлення вандалізованого пам'ятника бійцям УПА на горі Монастир [1, с. 58-59].

Висновки. Таким чином, досягнення тривалого порозуміння вимагає глибокої деполітизації минулого, дотримання принципу двосторонньої поваги до національної пам'яті та перенесення дискусій з політичної площини на рівень фахового історичного середовища. Попри суттєву допомогу, яку надала та продовжує надавати Польща Україні під час повномасштабного вторгнення російсько-української війни, з боку найвищого керівництва сусідньої держави лунають радикальні заклики, які не сприяють примиренню, а навпаки підігрівують градус у розв'язанні і так складних історичних проблем.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дегтярьов С., Струпінська Д. Проблеми в історичній політиці та шляхи їх подолання: досвід України і Польщі. *Сумський історико-архівний журнал*. 2024. XLIII. С. 52–62.
2. Зашкільняк Л. Огляд проблем спільної (важкої) історії українців і поляків XX століття. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/oglyad-problem-spilnoi-vazhkoi-istorii-ukraintsiv-i-polyakiv-khkh-stolittya> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Касьянов Г. Історична політика 1990-х - поч. XXI ст.: Україна та пострадянський простір. *Україна модерна*. 2014. № 21. С. 135–156.
4. Катажина Є. Історичні проблеми та політика пам'яті в польсько-українських стосунках (1991 – 2017). *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. № 3-4. С. 237–253.
5. Кульчицький С. «Важкі питання» 1940-х років у взаєминах України з Польщею. *Україна модерна*. URL: <https://uamoderna.com/blogy/17079/> (дата звернення: 23.02.2026).

6. Спільна заява Леоніда Кучми та Александра Квасневського з нагоди 70-ї річниці Волинської трагедії періоду Другої світової війни. *Голос України*. URL: <https://www.golos.com.ua/article/46441> (дата звернення: 24.02.2026).